

MAONI YA KAMATI KUHUSU AZIMIO LA BUNGE
KUHUSU MAPENDEKEZO YA TANZANIA KURIDHIA
KUJIUNGA NA MKATABA WA WAKALA WA KIMATAIFA
WA NISHATI JADIDIFU WA MWAKA 2009 (*STATUTE OF
THE INTERNATIONAL RENEWABLE ENERGY AGENCY –
IRENA*)

OKTOBA, 2023

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA	3
1.0 UTANGULIZI.....	3
1.1 Maelezo ya Awali	3
1.2 Kamati ilivyotekeleza kazi ya Uchambuzi wa Mkataba	5
SEHEMU YA PILI.....	8
2.0 UCHAMBUZI WA KAMATI.....	8
2.1 Chimbuko la Nishati Jadidifu	8
2.2 Chimbuko la Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu (IRENA) wa Mwaka 2009	10
2.3 Uchambuzi wa Vifungu vya Mkataba	12
2.4 Majumuisho ya Serikali kutokana na hoja za Kamati.....	17
2.5 Upembuzi wa Maudhui ya Mkataba kwa kuwianisha na mwelekeo wa Nchi	
SEHEMU YA TATU.....	28
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	28
3.1 Uendelezaji wa Matumizi ya Nishati zisizojadidifu Nchini	28
3.2 Kuzalisha Wataalam wa kutosha	29
3.3 Kuwasilisha Muswada wa Sheria ya Nishati Jadidifu	29
3.4 Kuhamasisha Ushiriki wa Sekta Binafsi katika Sekta ya Nishati	30
3.5 Kuongezwa kwa Bajeti	30
3.6 Ushiriki wa Sekta Mtambuka	31
3.7 Mkakati wa kuendeleza Nishati Jadidifu (Renewable Energy Development Strategy)	31
SEHEMU YA NNE.....	32
4.0 HITIMISHO	32
4.1 Shukrani	32
4.2 Uamuzi wa Hoja	34

**MAONI YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA NISHATI NA MADINI
KUHUSU AZIMIO LA BUNGE KUHUSU MAPENDEKEZO YA TANZANIA
KURIDHIA KUJIUNGA NA MKATABA WA WAKALA WA KIMATAIFA WA
NISHATI JADIDIFU WA MWAKA 2009 (STATUTE OF THE INTERNATIONAL
RENEWABLE ENERGY AGENCY – IRENA) LA MWAKA 2023**

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 60 (6) (b) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Nishati na Madini kuhusu Azimio la Bunge kuhusu Mapendekezo ya Tanzania kuridhia kujiunga na Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu wa Mwaka 2009 (Statute of the International Renewable Energy Agency -IRENA).

Mheshimiwa Spika, uwasilishaji wa maoni haya umezingatia masuala mbalimbali kwanza; majukumu ya msingi ya Kamati kama ilivyoainishwa kwenye Kifungu cha 7(1)(c) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.¹ Pili, uwasilishaji wa maoni haya ni utekelezaji wa jukumu la Kikatiba ambalo Bunge limepewa kama chombo kikuu cha Jamhuri ya

---

¹ 7.-(1) Majukumu ya Kamati za Kudumu za Bunge za Kisekta yatakuwa yafuatayo: (b) kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazozisimamia;

Muungano kwa niaba ya wananchi katika kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake vyote katika utekelezaji wa majukumu yake. Ibara ya 63(3)(e) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977, imelipatia Bunge mamlaka ya kujadili na kuridhia mikataba yote inayohusu Jamhuri ya Muungano na ambayo kwa masharti yake inahitaji kuridhiwa. Baada ya kupitia masharti ya Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu wa Mwaka 2009 (IRENA), Kamati imejiridhisha kuwa masharti yake yanahitaji Mkataba huu kujadiliwa na kuridhiwa na Bunge hili.

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 107(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, imeorodhesha mambo nane (8) muhimu yanayohitaji kuelezwa na Wizara inayohusika katika hoja ya Kuridhia Mkataba wa Kimataifa. Mambo hayo ni:

- (i) Jina la Mkataba na Mwaka;
- (ii) Maudhui ya Mkataba;
- (iii) Wajibu wa nchi baada ya kujiunga na mkataba unaohusika;
- (iv) Uzingatiaji wa Katiba;
- (v) Uzingatiaji wa Sera za Nchi;
- (vi) Manufaa na Athari kama zipo ambazo nchi itapata kwa kujiunga;

- (vii) Mapendekezo ya kutokuridhia baadhi ya masharti kama itaonekana hivyo; na
- (viii) Jambo lingine lolote lenye tija kuhusiana na mkataba huo.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kusoma na kujadili kwa kina Azimio lililowasilishwa na Wizara ya Nishati ya kuliomba Bunge kuridhia Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu wa Mwaka 2009 (IRENA) ili kuona kama mambo yote nane (8) yamezingatiwa ipasavyo. Baada ya kupitia Azimio lililobeba hoja iliyowasilishwa, Kamati ilibaini kuwa mambo yote nane (8) yalikuwepo kwenye Azimio linalojadiliwa na ndiyo yalikuwa miongoni mwa vigezo vya uchambuzi katika mchakato wa kuridhia Mkataba huu.

1.2 Kamati ilivyotekeleza kazi ya Uchambuzi wa Mkataba

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia mamlaka yako yaliyoainishwa kwenye Kanuni ya 108(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, uliileta hoja ya kuridhia Mkataba huu kwenye Kamati ya Nishati na Madini ili iweze kufanyiwa kazi. Katika kushughulikia Mkataba huu, na kwa kuzingatia Kifungu cha 7(1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitekeleza kazi ya kuchambua hoja pamoja na mkataba husika kama ifuatavyo:

- (a) Tarehe 17 Oktoba 2023, Kamati ilipokea na kujadili Uchambuzi wa Sekretarieti kuhusu Dhana ya Nishati Jadidifu pamoja na Uchambuzi wa kisheria kuhusu maudhui ya kila Ibara ya Mkataba huu.
- (b) Tarehe 18 Oktoba, 2023, Kamati ilikutana na Wizara ya Nishati kwa ajili ya kupokea maelezo ya Serikali kuhusu Mkataba huu. Aidha, Kamati ilichambua na kujadili kwa lengo la kupata ufafanuzi wa hoja mbalimbali zinazohusu Mkataba huu.
- (c) Baada ya kupokea dhana, uchambuzi wa kisheria na maelezo ya Serikali, Kamati ilipokea na kujadili maoni ya wadau katika Mkutano wa maoni (*Public Hearing*) uliofanyika tarehe 19 Oktoba, 2023 ili kutimiza masharti ya Kanuni ya 108 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Katika Mkutano huo, Kamati ilipokea maoni kutoka Jumuiya ya Nishati Jadidifu Tanzania (TAREA) na Taasisi ya Sekta Binafsi Tanzania (TPSF).

Mheshimiwa Spika, Kamati inawashukuru kwa dhati wadau hao kwa maoni yao ambayo kwa sehemu kubwa yameisaidia Kamati katika uchambuzi wa Mkataba huu.

- (d) Baada ya maoni ya wadau, uchambuzi wa Sekretarieti na wasilisho la Serikali kuhusu Mkataba

huu, Kamati ilikuwa na hoja mbalimbali kuhusu mkataba huu ambazo zilihita majibu ya Serikali. Kufuatia hoja hizo, tarehe 20 Oktoba 2023, Kamati ilikutana na Serikali kwa ajili ya kufanya majumuisho ya hoja zilizoibuliwa na Kamati kuhusu Mkataba huu.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Mkataba huu kwa kuangalia masuala yafuatayo:-

- (a) Chimbuko kuhusu Nishati jadidifu;
- (b) Chimbuko la Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu (IRENA);
- (c) Uchambuzi wa vifungu vya Mkataba;
- (d) Hoja za Kamati kuhusu Mkataba huu; na
- (e) Upembuzi wa Maudhui ya Mkataba kwa kuwianisha na mwelekeo wa Nchi katika suala la Nishati Jadidifu

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya uchambuzi wa kina wa masuala yote haya kwa kuyahusianisha na nishati na hususan sekta ndogo ya nishati jadidifu nchini kisha kuyazingatia katika uchambuzi wa Mkataba kama ifuatavyo:-

2.1 Chimbuko la Nishati Jadidifu

Mheshimiwa Spika, Nishati Jadidifu ilianza takribani miaka 2000 iliyopita. Maandiko mengi likiwemo Jarida la Nishati Jadidifu (Renewable Energy Journal) yanaonesha kuwa matumizi ya nishati jadidifu yalianzia barani Ulaya.

Mheshimiwa Spika, Jarida hili na maandiko mengine yanaeleza kuwa nishati jadidifu ilianza kutumika Ulaya zaidi ya miaka 2,000 iliyopita kwa kuzungusha magurudumu ya maji ili kupata umeme. Aidha, kadri miaka ilivyozidi kusogea, aina mbalimbali za nishati nyingine jadidifu ikiwemo nishati itokanayo na nguvu ya upepo inasemekana ilivumbuliwa nchini uholanzi mwaka 1590.

Mheshimiwa Spika, taarifa zinaeleza kuwa, kufikia Mwaka 2016, iligundulika kwamba kuna takriban mitambo ya upepo na jua 341,320 inayofanya kazi duniani kote na kwamba, sekta hiyo duniani ilichangia ajira 1,555,000 mwishoni mwa 2016.

Mheshimiwa Spika, Jarida Maarufu la nchini Amerika lijulikanalo *The Wall Street Journal* kwenye andiko lake linaloitwa *Going Green: A brief History of Renewable Energy* la tarehe 25 April 2022, inaelezwa kuwa, wakati upepo umekuwa ukitumika karne nyingi katika kuendesha meli, hata hivyo ni mpaka Mwaka 1800 ndipo upepo, maji na mwanga wa jua vilianza kutumika kuzalisha umeme.

Mheshimiwa Spika, Tanzania ikiwa ni nchi ambayo inaunga mkono na kuendeleza jitihada za kukabiliana na mabadiliko ya tabia nchi inazalisha umeme kutokana na nishati jadidifu na hususan kutokana na maji kwa **asilimia 31.54 (574.60 MW)** na Tungamotoka kwa **asilimia 0.58 (10.50MW)**. Aidha, Tanzania imebarikiwa vyanzo vingi vya nishati jadidifu.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla matumizi ya nishati jadidifu duniani yamekuwa yakiongezeka mwaka hadi mwaka na yalianza zamani kama ilivyoelezwa kwenye majarida mbalimbali. Kwa sasa nchi nyingi zinatumia nishati jadidifu kutokana na faida zake za kiuchumi na kimazingira.

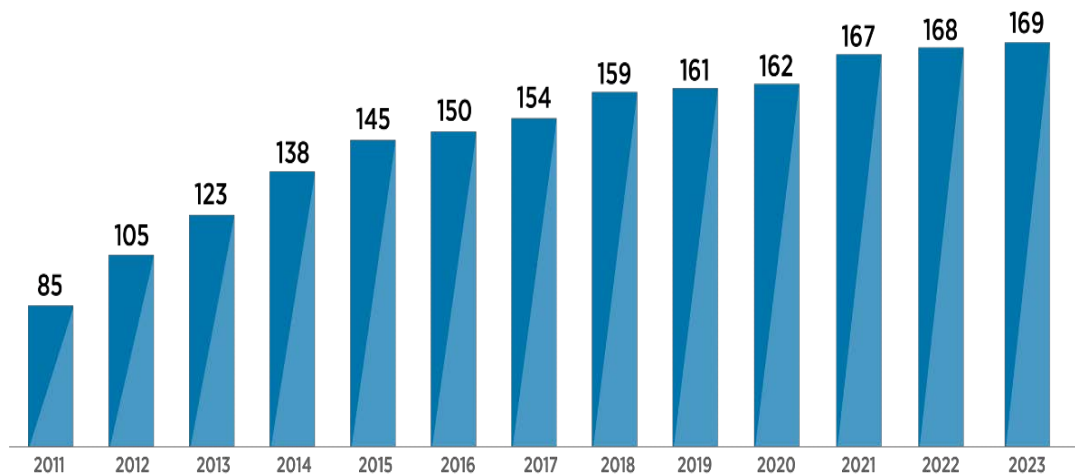
2.2 Chimbuko la Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu (IRENA) wa Mwaka 2009

Mheshimiwa Spika, Mkataba wa kuanzisha Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu (IRENA) ulianzishwa tarehe 26 Januari 2009. Mkataba huu unazihusu nchi wanachama wa Umoja wa Mataifa na Mashirika ya ushirikiano wa kiuchumi wa kikanda. Tanzania ni miongoni mwa nchi wanachama wa Umoja wa Mataifa tangu tarehe 14 Desemba, 1961, na hivyo kama nchi mwanachama, ilisaini pia Mkataba huu mwaka 2009 na sasa umewasilishwa hapa Bungeni ili uweze kuridhiwa.

Mheshimiwa Spika, lengo la Mkataba huu ni kuanzisha Wakala au taasisi ambayo itahusika na kuendeleza na kuhamasisha matumizi ya aina zote za nishati jadidifu katika nchi wanachama kwa kuzingatia vipaumbele vya taifa husika. Kupitia malengo haya, kutakuwa na faida mbalimbali ikiwemo kukabiliana na uharibifu wa mazingira na mabadiliko ya tabia ya nchi.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Taasisi ya IRENA pamoja na taarifa ya Serikali zinaeleza kuwa, mkataba huu ulianza kutekelezwa Mwezi Julai, 2010 baada ya idadi ya nchi zinazotakiwa kuridhia kuanza kutumika kwa mkataba huu kufikia idadi inayotakiwa kisheria. Aidha, kufuatia kukidhi matakwa hayo, Taasisi ya IRENA ilianza kutekeleza rasmi majukumu yake mwezi Aprili, 2011. Takwimu zinaonesha kuwa, tangu Mkataba huu ulipoanza kutumika rasmi mwezi Julai, 2010, kumekuwa na ongezeko la nchi zinazosaini na kuridhia kutoka nchi 85 mwaka 2011 hadi kufikia nchi 168 Mwezi Oktoba, 2023 na Umoja wa Ulaya (EU) kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na.1**.

KIELELEZO NA. 1: WANACHAMA WA IRENA

Chanzo: Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu (IRENA)

Mheshimiwa Spika, Baadhi ya nchi za Afrika Mashariki ambazo zimesaini na kuridhia Mkataba huu ni pamoja na Kenya, Uganda na Rwanda. Kwa upande wa Ukanda wa Kusini mwa Jangwa la Sahara ni Angola, Botswana, Msumbiji na Zambia.

2.3 Uchambuzi wa Vifungu vya Mkataba

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua Ibara zote ishirini (20) za Mkataba wa IRENA kwa lengo la kujiridhisha na maudhui yake. Maudhui ya Ibara hizo zinaeleza yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, Ibara ya I inaanzisha Taasisi ya Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu ambayo kwa kifupi inajulikana kwa jina la IRENA. Ibara hii inaeleza kuwa, taasisi hii itazingatia kanuni za usawa, haki za uhuru wa nchi na uwezo wa wanachama katika kutekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya II ina masharti yanayohusu malengo ya kuundwa kwa Wakala (IRENA). Kwa ujumla lengo lake kuu ni kuhamasisha na kuongeza matumizi endelevu ya vyanzo vyote vya nishati jadidifu pamoja na mchango wake katika kukabiliana na uharibifu wa mazingira na mabadiliko ya tabia nchi.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya III inaeleza maana ya nishati jadidifu kuwa ni aina zote za nishati zinazozalishwa kutokana na vyanzo vya nishati ya kibaiolojia, jotoardhi, maji, Bahari ikijumuisha mawimbi na jotoardhi, jua na upepo. Kamati ilibaini kuwa, katika vyanzo vya nishati jadidifu, nishati itokanayo na makaa ya mawe, gesi na mafuta sio sehemu ya nishati jadidifu

Mheshimiwa Spika, Ibara ya IV inaeleza majukumu na wajibu mbalimbali wa Wakala. Majukumu hayo ni pamoja na kuchambua, kufuatilia na kuweka mfumo wa matumizi ya nishati jadidifu kwa kujumuisha vyombo vya sera, motisha, mbinu za uwekezaji, mazoea bora, teknolojia iliyopo, vifaa na changamoto zake. Kazi nyingine ni kutoa ushauri na usaidizi wa sera kwa wanachama wake, kuwajengea uwezo wanachama wake kwa njia ya mafunzo na kuwashauri wanachama kuhusu ufadhili wa nishati jadidifu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya V inaeleza kuwa IRENA itatekeleza kazi zake kwa kuzingatia mpango kazi wa mwaka uliopitishwa na Mkutano wa Wanachama wote (Mkutano Mkuu). Aidha, IRENA pia inaweza kutekeleza miradi iliyoanzishwa na kufadhiliwa na wanachama kwa kuzingatia upatikanaji wa rasilimali zake zisizo za kifedha.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya VI inaeleza kuwa uanachama wa IRENA upo wazi kwa nchi ambazo ni wanachama wa Umoja wa Mataifa. Pia mashirika ya ushirikiano wa kiuchumi wa kikanda yanayoundwa na mataifa huru yanaweza kuwa wanachama baada ya kukidhi vigezo.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya VII inaweka masharti yanayohusu wanachama wenye haki ya kushiriki mambo ya IRENA ikiwemo kuhudhuria mikutano lakini bila ya kuwa na haki ya kupiga kura

(observers). Uanachama wa aina hii unazihusu asasi za kiraia zinazojishughulisha na masuala ya nishati jadidifu, nchi ambazo bado hazijaridhia au kusaini mkataba wa IRENA.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya VIII, IX, X na XI zinaeleza muundo wa IRENA pamoja na majukumu ya vyombo hivyo. Ibara zinaeleza kwa mtiririko kuwa IRENA itaundwa na vyombo vikuu vitatu ambavyo ni Mkutano Mkuu ambacho ni chombo cha juu na kitaundwa na wanachama wote wa IRENA. Chombo cha pili ni Baraza linaloundwa na wajumbe wasiopungua 11 na wasiozidi 21 wanaochaguliwa na Mkutano Mkuu kwa utaratibu wa mzunguko. Chombo cha tatu ni Sekretarieti ya IRENA ambayo inahusika na utekelezaji wa majukumu ya kila siku na itakuwa chini ya Mkurugenzi Mkuu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XII inaeleza bajeti ya IRENA ambayo itatokana na michango ya wanachama kulingana na kikokotoo cha Umoja wa Mataifa, michango ya hiyari na vyanzo vingine.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XIII inaeleza kuwa IRENA itakuwa na hadhi ya kisheria ya Kimataifa na wanachama wake wanaweza kuamua juu ya haki na kinga inayopaswa kupewa.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XIV inaeleza mahusiano ya IRENA na mashirika mengine yenye majukumu yanayoshabihiana nayo. Ushirikiano huo utaanzishwa kupitia Baraza baada ya kupata ridhaa ya Mkutano Mkuu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XV inatoa haki mbalimbali kwa wanachama ikiwa ni pamoja na haki ya kupendekeza marekebisho ya Mkataba huu, haki ya kujitoa na haki ya kufanya mapitio.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XVI inaweka masharti yanayohusu utatuzi wa migogoro baina ya wanachama ambapo njia mbadala ikiwemo maelewano na usuluhishi zimepewa kipaumbele.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XVII inaweka masharti yanayohusu adhabu kwa mwanachama wa IRENA. Mwanachama ambaye atashindwa kutoa mchango aliopangiwa kwa muda wa miaka miwili mfululizo bila ya kuwa na sababu za msingi atanyimwa haki ya kupiga kura. Pia, mwanachama ambaye ataendelea kukiuka masharti ya Mkataba huu au makubaliano yaliyoingiwa kwa mujibu wa Mkataba huu anaweza kunyimwa haki na manufaa yatoakanayo na Mkataba huu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XVIII inaeleza kuwa Makao Makuu ya Wakala yataamuliwa na Mkutano Mkuu katika kikao chake cha kwanza. Aidha, kwa kuwa taasisi hii ya IRENA ilishaanza tangu mwezi Aprili mwaka 2011, Kamati ilielezwa na Serikali kuwa Makao makuu ya IRENA yapo katika mji wa Abu Dhabi uliopo Falme za Kiarabu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XIX inaeleza taratibu za uwekaji Saini katika Mkataba huu, uridhiaji, kuanza kutumika na kuijunga na Mkataba huu.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya XX inaweka masharti kuhusu mhifadhi wa Mkataba huu, Usajili wake na uhalali wa Nyaraka. Kwa ujumla, nchi ya Ujerumani ndio mhifadhi wa Mkataba huu na ndiyo inayohusika na usajili wa Mkataba kwa mujibu wa Kifungu cha 102 cha Mkataba wa Umoja wa Mataifa.

2.4 Majumuisho ya Serikali kutokana na hoja za Kamati

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wa Mkataba, Kamati ilipenda kujiridhisha kuhusu baadhi ya masuala kwa lengo la kupata uelewa ili kuepuka au kukabiliana na changamoto zozote zinazoweza kutokea baada ya kuuridhia. Maelezo ya masuala hayo ni kama ifuatavyo:-

(a) Sababu zilizopelekea kuchelewa kuwasilishwa kwa Mkataba wa Wakala-IRENA ili uridhiwe na Bunge

Mheshimiwa Spika, Tanzania ilisaini Mkataba huu Mwaka 2009 na sasa ni takribani miaka 14 imepita. Kamati ilipata wasiwasi kuhusu suala hili na hivyo kutaka kujiridhisha kuhusu sababu zilizocheleweshwa, hasara na faida za kuchelewa. Serikali ilieleza sababu mbalimbali ikiwemo kujipa muda wa kutosha kabla ya kuamua kuridhia Mkataba huu. Kamati ilielezwa kuwa, **kwa muda huo wote Serikali imekuwa ikishiriki kazi za IRENA ikiwemo kuhudhuria vikao vya IRENA kama mwangalizi (observer) kwa mujibu wa Ibara ya VII ya Mkataba. Na kupitia hili, imejiridhisha vya kutosha kuwa kuridhia Mkataba huu kuna faida nyingi kiasi kwamba ni vigumu kuona kama kuna hasara yoyote. Kwa sababu hiyo, Kamati ilikubaliana majibu ya Serikali.**

(b) Nafasi ya Matumizi ya vyanzo vya Nishati zisizokuwa jadidifu ikiwemo Makaa ya Mawe, gesi na Mafuta ikiwa nchi itaridhia Mkataba huu.

Mheshimiwa Spika, nchi yetu ina rasilimali nyingi ya makaa ya mawe, gesi asilia na fursa ya mafuta kwa kuzingatia kuwa nchi ipo katika ubia wa ujenzi wa bomba la kusafirisha mafuta kutokea Hoima nchini Uganda hadi Chongoleani nchini Tanzania. Aidha, kwa sasa gesi asilia kutokea katika ghuba ya Mnazi Mkoani Mtwara na

Songosongo mkoani Lindi inachangia kwa kiasi kikubwa uzalishaji wa nishati ya umeme nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati kwa kutambua hili, ilipata wasiwasi kuhusu kuridhia Mkataba huu ambao unaunda taasisi ambayo inahamasisha na kuendeleza matumizi ya nishati jadidifu pekee. **Hata hivyo, Serikali ilieleza kuwa kuridhia kwa Mkataba huu hakupelekei kuacha kutumika kwa nishati nyingine kwa kuwa hakuna lbara yoyote ya Mkataba inayopinga au kuelezea matumizi ya nishati zisizo jadidifu.**

Mheshimiwa Spika, Serikali pia ilieleza Kamati kuwa, hata katika nchi ambazo ni vinara wa Mkataba huu ikiwemo India na Ujerumani ambayo ndio mhifadhi, bado inatumia nishati zisizo mbadala ikiwemo nishati ya Makaa ya Mawe. **Hivyo kuridhia kwa Mkataba huu hakutaathiri mipango na miradi ya makaa ya mawe, gesi na mafuta iliyopo nchini. Kwa sababu hiyo, Kamati ilikubaliana na majibu ya Serikali.**

- (c) **Adhabu au hatua zinazoweza kuchukuliwa dhidi ya Nchi ikiwemo Tanzania kwa kutokutekeleza matakwa ya Mkataba huu**

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa lbara ya XIII ya Mkataba inaeleza kuwa IRENA ina nguvu ya kisheria na lbara ya XVII inaeleza adhabu kwa nchi ambazo

zitashindwa kulipia ada, na kwa kuzingatia kuwa nchi yetu bado inategemea nishati ya umeme ambayo kwa kiasi kikubwa inachangiwa na nishati isiyokuwa jadidifu, Kamati ilitaka kujiridhisha kuhusu adhabu nchi inazoweza kupata ikiwemo kuwekewa vikwazo vya kiuchumi ikiwa haitatekeleza masharti ya Mkataba huu.

Mheshimiwa Spika, Serikali ilieleza Kamati kuwa, **Mkataba huu unaanzisha taasisi pekee ambayo itatekeleza kazi zake kwa kuzingatia vipaumbele vya Taifa. Hivyo basi, hakuna dhabu zaidi ya zile zilizoainishwa kwenye Mkataba huu. Pia Serikali ilieleza kuwa, Mkataba huu ni wa hiari na nchi ina uwezo wa kujitoa pale ambapo itaona kuna haja ya kufanya hivyo bila hata ya kutoa sababu za kujitoa. Kwa sababu hiyo, Kamati ilikubaliana na majibu ya Serikali.**

2.5 Upembuzi wa Maudhui ya Mkataba kwa kuwianisha na mwelekeo wa Nchi katika suala la Nishati Jadidifu

Mheshimiwa Spika, baada ya kuchambua vifungu na maudhui ya Mkataba na kupata majibu ya Serikali kwenye hoja mbalimbali, Kamati ililazimika kupitia mambo mbalimbali yanayoweka mtazamo wa nchi katika sekta ndogo ya nishati jadidifu kwa lengo la kupima ikiwa maudhui ya Mkataba yanaendana na mtazamo wa nchi. Mambo hayo ni:-

(i) **Ilani ya Chama Tawala Chama cha Mapinduzi (CCM)**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia Ilani ya Uchaguzi Mkuu ya Mwaka 2020-2025 ya Chama Tawala, Chama Cha Mapinduzi (CCM) kwa lengo la kuchambua mlengo wake kuhusu nishati jadidifu. Kipengele **Namba 63 (a)** cha Ilani hiyo kimeeleza malengo mojawapo ya Serikali ya Chama Tawala kuwa ni **kukamilisha ujenzi wa mradi wa kuzalisha umeme wa Julius Nyerere (Julius Nyerere Hydro Power Project-JNHPP) unaotarajia kuzalisha MW 2,115.**

Mheshimiwa Spika, Kipengele **Namba 63(m)** kimeeleza lengo mojawapo la Chama Tawala cha CCM ni **kuongeza uwezo wa uzalishaji umeme kwa kutumia vyanzo mbalimbali vya nishati jadidifu (renewable energy) ikiwemo miradi ya umemejua, jotoardhi na upepo hadi kufikia MW 1,100.**

Mheshimiwa Spika, kwa takwimu za Wizara kupita TANESCO, hadi kufikia Mwezi Agosti 2023, umeme unaozalishwa nchini kupitia nishati jadidifu ni takribani **MW 585.10** sawa na **asilimia 53.2** ya lengo. Hii inadhihirisha kuwa mchango wa nishati jadidifu katika umeme nchini upo chini ya malengo ya Chama Tawala. **Kwa sababu hii, kunahitajika juhudi za makusudi ili kufikia lengo la kuwa na MW 1,100 itokanayo na nishati jadidifu itokanayo na umemejua, jotoardhi na upepo ifikapo mwaka 2025.**

Mheshimiwa Spika, Ilani pia ya Chama Tawala CCM haikuwa mbali kuitaka Serikali yake kuwa na ushirikiano wa Kimataifa katika suala la nishati jadidifu. **Kipengele Namba 63(n)** cha Ilani kinaeleza kuwa **chama cha CCM** kitaendelea kuimarisha ushirikiano wa kikanda na kimataifa katika kuendeleza shughuli mbalimbali za umeme na nishati Jadidifu.

Mheshimiwa Spika, Itakumbukwa kuwa, kwa mujibu wa Ibara ya III ya Mkataba wa IRENA, umeme wa maji, upepo na jua ni aina mojawapo ya nishati jadidifu. Aidha, kwa mujibu wa Ibara ya II ya Mkataba, IRENA inalengo la kuhamasisha aina ya nishati za maji, upepo, jua na jotoardhi. Kwa sababu hii, Kamati imejiridhisha kuwa malengo ya kuanzishwa kwa IRENA yanashabihiana na ilani ya Chama Tawala cha CCM.

(ii) **Sera ya Taifa ya Nishati ya Mwaka 2015**

Mheshimiwa Spika, Kipengele 3.1(iii) cha Sera ya Taifa ya Nishati ya Mwaka 2015 kinahamasisha matumizi ya nishati jadidifu ili kuchangia uzalishaji wa umeme nchini. Pamoja na mambo mengine, Sera inasisitiza umuhimu wa kutumia vyanzo vyote vya nishati jadidifu kwa kuanzisha mifumo ya ujumuishaji wa nishati mbadala katika gridi ya taifa.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya II ya Mkataba wa IRENA imeeleza lengo mojawapo la kuanzishwa kwa IRENA kuwa ni kuhamasisha na kuongeza matumizi endelevu ya vyanzo vyote vya nishati jadidifu katika kukabiliana na uharibifu wa mazingira na mabadiliko ya tabia nchi. **Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, Ibara hii ya Mkataba inashabihiana kwa kiasi kikubwa na Sera ya Taifa ya Nishati ya Mwaka 2015.**

(iii) **Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano**

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22- 2025/26) umeeleza kuhusu nishati jadidifu. **Kipengele 5.4.6 cha Mpango** pamoja na mambo mengine kinasisitiza uimarishaji wa mifumo ya utunzaji wa mazingira na matumizi endelevu ya rasilimali asilia ikiwa ni pamoja na kuhamasisha matumizi ya nishati jadidifu. Aidha, **Kipengele 5.4.11** kinaeleza mambo mbalimbali ikiwemo kuboresha mazingira wezeshi ya uwekezaji wa sekta binafsi kwa kuhamasisha na kuendeleza teknolojia na miradi ya nishati jadidifu.

Mheshimiwa Spika, kwa kurejea malengo ya Mkataba wa IRENA na majukumu yake kama nilivyoyaeleza katika Ibara ya II na III ya Mkataba, ni wazi kuwa **Mkataba huo unashabihiana kwa kiasi kikubwa na Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22- 2025/26).**

(iv) **Malengo ya Wizara ya Nishati**

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umeenda mbali zaidi na kuangalia Malengo ya Wizara ya Nishati kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024. Katika Mwaka huu wa fedha, Wizara ya Nishati imejiwekea malengo 8 ambapo lengo Na. 2 ni **“Kuongeza mchango wa nishati jadidifu na mbadala katika matumizi mbalimbali ya nishati”**.

Mheshimiwa Spika, Katika utekelezaji wa lengo hili, Wizara iliidhinishiwa na Bunge lako Tukufu bajeti ya **takribani Shilingi Trilioni 1.5** kwa lengo la kuendelea kuongeza uzalishaji wa umeme kwa kutekeleza miradi mbalimbali ya umeme unaotokana na nishati jadidifu. Miradi hiyo ni pamoja na Bwawa la Julius Nyerere (MW 2115), Ruhudji (MW 358), Rusumo (MW 80), Rumakali (MW 222), Kakono (MW 80), Malagarasi (MW 49.5); Kikonge (MW 300) na miradi mingine ya nishati jadidifu ya jotoardhi, upepo na jua.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya IV ya Mkataba wa IRENA inaeleza majukumu na wajibu mbalimbali wa IRENA ikiwa ni pamoja na kuchambua, kufuatilia na kuweka mfumo wa matumizi ya nishati jadidifu. Kazi hii itatekelezwa kwa kujumuisha mambo mbalimbali ikiwemo motisha, mbinu za uwekezaji, vifaa na utatuzi wa changamoto zake. Wakala pia itakuwa na jukumu la kushauri na kusaidia wanachama wake kuhusu sera husika, kuwajengea uwezo na kuwashauri kuhusu ufadhili wa nishati jadidifu.

Mheshimiwa Spika, Kwa kutazama malengo ya Wizara ya Mwaka 2023/204 licha ya kwamba yanashabihiana kwa kiasi kikubwa na Mkataba wa IRENA, lakini pia **ikiwa nchi itakuwa mwanachama wake, itafaidika kupitia majukumu ya IRENA katika utekelezaji wa miradi yake inayohusu nishati jadidifu hususani katika suala la kujengewa uwezo, ushauri wa kisera, mbinu za uwekezaji na ufadhili unaohusu nishati jadidifu.**

Mheshimiwa Spika, Katika kujiridhisha na hili, Kamati iliihoji Serikali kuhusu faida ambazo nchi Jirani zimenufaika kwa kuridhia Mkataba huu wa IRENA. **Kamati ilielezwa kuwa baadhi ya nchi jirani zimenufaika na misaada ya kifedha na kiushauri katika sekta ndogo ya nishati jadidifu na hivyo Tanzania ikijiunga pia itakuwa katika nafasi ya kunufaika na fursa za aina hiyo.**

(v) **Malengo ya Maendeleo Endelevu ya Umoja wa Mataifa (SDG's)**

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ililazimika kufanya rejea kwenye Malengo ya Maendeleo endelevu ya Umoja wa Mataifa (UN) - SDGs ili kujiridhisha ikiwa malengo hayo yanahusu pia masuala ya nishati jadidifu. Kamati ilifanya haya kwa kutambua kuwa Tanzania ni mojawapo ya nchi ambayo ni mwanachama wa Umoja wa Mataifa na mnufaika pia wa malengo ya Umoja huu.

Mheshimiwa Spika, Katika malengo endelevu ya Umoja wa Mataifa, lengo namba 7 linasisitiza nchi wanachama **kuhakikisha kunakuwa na upatikanaji wa nishati ya kisasa kwa gharama nafuu, inayotegemewa na endelevu kwa watu wote**. Ili kufikia lengo hili, UN inayo mikakati mbalimbali ikiwemo kukuza ushirikiano wa Kimataifa katika utafiti na teknolojia wa nishati safi ikiwemo nishati mbadala ifikapo mwaka 2030.

Mheshimiwa Spika, Katika kupima mikakati hii, mojawapo ya vigezo ambavyo vitatumika na UN ni pamoja na uwepo wa misaada ya kifedha kwa nchi zinazoendelea inayolenga kuunga mkono masuala ya utafiti na mandeleo ya nishati jadidifu.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa IRENA ni mojawapo ya taasisi ya Umoja wa Mataifa, ni dhahiri kuwa kuna uwezekano mkubwa wa Umoja wa Mataifa kuitumia taasisi hii katika kufanikisha malengo yake. **Hivyo basi, ikiwa**

Tanzania itajiunga na Taasisi hii, inajiweka katika nafasi nzuri ya kunufaika na malengo ya Umoja wa Mataifa katika sekta ya nishati jadidifu.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kutokana na uchambuzi uliofanywa na Kamati na kwa kuzingatia matakwa ya Ibara ya 63 (3) (e) ya Katiba ya Mwaka 1977, Kamati inaona ipo haja kwa Serikali kuzingatia maoni na ushauri ufuatao kwa lengo la kuweka mazingira mazuri ya utekelezaji wa Mkataba huu:

3.1 Uendelezaji wa Matumizi ya Nishati zisizojadidifu Nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa kama nchi bado tunaendelea kuvumbua lakini pia kutumia nishati nyingine kama Makaa ya mawe na Gesi Asilia. **Kamati inasisitiza Serikali ihakikishe kuwa, kuridhiwa kwa Mkataba huu siyo kifungo cha nchi kwenye matumizi ya nishati nyingine kama Makaa ya mawe, gesi asilia na mafuta ambayo nchini yetu inaendelea kunufaika kwa kiasi kikubwa katika mchango wake kwenye sekta ya nishati ya umeme nchini.** Aidha, kwa kuwa dunia imeendelea kujiwekea malengo ya kupunguza matumizi ya nishati zisizo mbadala ambapo itafika wakati matumizi yake yatapungua kwa kiasi kikubwa, **ni vyema nchi ikatekeleza kikamilifu mikakati yake ili kuvuna nishati isiyo mbadala na kuitumia kikamilifu wakati bado mahitaji yake ni makubwa duniani.**

3.2 Kuzalisha Wataalam wa kutosha

Mheshimiwa Spika, moja ya changamoto ambayo Kamati inaona ni uhaba wa wataalam wa sekta hii ndogo ya Nishati jadidifu. Kamati inatambua kuwa Wizara imejipanga kuimarisha Taasisi za Teknolojia za Dar es Salaam (DIT) na Chuo cha Ufundi cha Arusha (ATC) ili kuzalisha wataalam wa kutosha. **Ni Rai ya Kamati kuwa, Wizara ishirikiane na vyuo vingi zaidi kama Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya ili kuweza kuzalisha Wataalam wa kutosha wenye ujuzi wa kutengeneza vifaa vya nishati jadidifu kama *solar panel*, kufanya matengenezo ya vifaa vinavyotumika katika miradi ya nishati jadidifu na weledi wa kusimamia ipasavyo utekelezaji wa miradi hiyo.**

3.3 Kuwasilisha Muswada wa Sheria ya Nishati Jadidifu

Mheshimiwa Spika, moja kati ya aina za nishati jadidifu ambazo Tanzania tumebarikiwa kuwa nazo ni Joto ardhi. Hata hivyo, matumizi ya nishati hii siyo ya kuridhisha sana kama zilivyo nchi nyingine ikiwemo baadhi ya nchi Jirani za Afrika Mashariki. Moja ya sababu inayofanya kutotumika ipasavyo kwa nishati hii ni ukosefu wa sheria na hivyo kuwa kikwazo katika kuvutia wawekezaji.

Kamati imekuwa ikisisitiza mara kwa mara kuletwa kwa Muswada huu Bungeni na Serikali imekuwa ikieleza kuwa inakamilisha mchakato wake. **Kamati inasisitiza tena Muswada huu uletwe Bungeni ili kukamilisha mchakato wa utungwaji wa Sheria hii ili kuvutia wawekezaji na pia kuchochea uzalishaji wa umeme nchini na manufaa mengine ya kiuchumi.**

3.4 Kuhamasisha Ushiriki wa Sekta Binafsi katika Sekta ya Nishati

Mheshimiwa Spika, nchi nyingi zinazotumia kwa wingi nishati jadidifu hazifanyi zenyewe kama Serikali bali kupitia au kwa kushirikiana na sekta binafsi. **Kamati inashauri Serikali kuishirikisha kikamilifu Sekta binafsi kwa kuhakikisha inawekewa mazingira rafiki yatakayovutia wawekezaji na hivyo kuongeza uzalishaji wa nishati kama ilivyoelezwa kwenye Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020.²**

3.5 Kuongezwa kwa Bajeti

Mheshimiwa Spika, kutokana na umuhimu wa nishati jadidifu katika uzalishaji wa umeme na utunzaji wa mazingira, **Kamati inashauri Serikali kuhakikisha inaendela kuongeza Bajeti ya utekelezaji wa miradi ya**

---

²63 (k) Kuendeleza juhudi za kupunguza matumizi ya kuni na mkaa kama chanzo cha nishati kwa kuimarisha na kuhamasisha matumizi ya vyanzo mbadala kwa kushirikisha sekta binafsi wakiwemo wabunifu wadogo katika kubuni na kutekeleza miradi ya nishati

nishati jadidifu ili utekelezaji wa miradi hiyo uweze kukamilika mapema.

3.6 Ushiriki wa Sekta Mtambuka

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa suala la nishati jadidifu ni mtambuka kwa maana linahusisha Wizara mbalimbali, **Kamati inasisitiza Wizara zote zinazohusika zishirikiane na Wizara ya Nishati iwe Mratibu ili nchi iweze kunufaika na fursa hii.**

3.7 Mkakati wa kuendeleza Nishati Jadidifu (Renewable Energy Development Strategy)

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua juhudi za Serikali katika kuendeleza nishati jadidifu ikiwa ni pamoja na kuwa katika Mchakato wa kuandaa Mkakati wa kuendeleza nishati jadidifu (Renewable Energy Development Strategy).

Kamati inashauri Wizara kuhakikisha inakamilisha Mkakati huu kama ilivyopangwa na kuhakikisha inasimamia programu za nishati safi ya kupikia na matumizi sahihi ya nishati (*cleaning cooking and energy efficiency*) kikamilifu.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine na kwa dhati kabisa naomba nikushukuru wewe binafsi, Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kulingoza vema Bunge letu wakati wote. Maelekezo, ushauri na busara zako vimekuwa ni nyenzo muhimu katika ufanisi wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati kwa kujitoa na kuchambua Azimio hili kwa uweledi mkubwa. Kwa kutambua mchango wao katika kujadili Hoja hii, naomba majina yao yaingie katika Taarifa Rasmi za Bunge kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Dkt. David Mathayo David, Mb - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Kilumbe Shaaban Nge'nda, Mb- **M/Mwenyekiti**
3. Mhe. Aleksia Asia Kamguna, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Tabasamu Hamisi Mwagao, Mb - Mjumbe
5. Mhe. Iddi Kassim Iddi, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Jesca David Kishoa, Mb - Mjumbe
7. Mhe. John Marco Sallu, Mb - Mjumbe
8. Mhe. Juliana Didas Masaburi, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Maimuna Ahmad Pathan, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Masache Njelu Kasaka, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Ndaisaba George Ruhoro, Mb - Mjumbe
12. Mhe. Nicodemas Henry Maganga, Mb - Mjumbe

13. Mhe. Philipo Augustino Mulugo, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Saada Mansour Hussein, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Ussi Salum Pondeza, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Martha Festo Mariki, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Constantine John Kanyasu, Mb - Mjumbe
18. Mhe. Sophia Hebron Mwakagenda, Mb - Mjumbe
19. Mhe. Eng. Samweli Xaday Hhayuma, Mb - Mjumbe
20. Mhe. Tumaini Bryceson Magessa, Mb - Mjumbe
21. Mhe. Angeline Sylvester Mabula, Mb - Mjumbe
22. Mhe. Joseph Kasheku Msukuma, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, Kamati inamshukuru Mtoa Hoja, Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Nishati Mhe. Dkt. Doto M. Biteko (Mb), Naibu Waziri Mhe. Judith Salvio Kapinga (Mb) kwa ushirikiano ambao wameipatia Kamati wakati wa uchambuzi wa Azimio la Kuridhia Mtakaba huu. Aidha, nawashukuru watendaji wote wa Wizara ya Nishati wakiongozwa na Katibu Mkuu Mhandisi Felchesmi Mramba kwa ushirikiano walioipatia Kamati wakati wote wa uchambuzi wa Mkataba huu na kutoa ufafanuzi pale walipohitajika kufanya hivyo.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa, napenda kuwashukuru wadau wote walioweza kutoa maoni yao kuhusu Mkataba huu ambayo umeiwezesha Kamati katika uchambuzi wake.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru sana Watumishi wa Ofisi ya Bunge chini ya Uongozi wa Katibu wa Bunge, Bi. Nenelewa J. Mwiambi, *ndc*, kwa ushirikiano anaoipa Kamati wakati wote. Aidha, naishukuru Sekretarieti ya Kamati kwa ushauri wa kitaalam wakati wa uchambuzi wa Mkataba na kuwezesha kukamilika kwa taarifa hii.

4.2 Uamuzi wa Hoja

Mheshimiwa Spika, kwa mamlaka ambayo Bunge limepewa kwa mujibu wa **Ibara ya 63 (3) (e)** ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ya Mwaka 1977, naomba sasa lijadili na kuridhia **Azimio la Bunge kuhusu Mapendekezo ya Tanzania kuridhia kujiunga na Mkataba wa Wakala wa Kimataifa wa Nishati Jadidifu wa Mwaka 2009 (Statute of the International Renewable Energy Agency - IRENA)**, kama yalivyowasilishwa na Mtoa Hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha, na ninaunga mkono Hoja.

Dkt. David Mathayo David, Mb

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA NISHATI NA MADINI

31 Oktoba, 2023